

ILIA MIHÁLY

EGY ADY-MOTIVUM TANULSÁGAI

A szakirodalomnak azt a nem túl hangsúlyos megállapítását, hogy *Az Ős Kaján* című Ady-vers összegezõ, a költõ elsõ korszakának számvetõ verse, magam is osztom. A vers 1907. febr. 24-én jelent meg a *BUDAPESTI NAPLÓ*ban, maga Ady jelzi, hogy Párizsban írta februárban. Az ugyancsak 1907-es *Vér és Arany* címû kötet *Az Ős Kaján* ciklusának pontosan a közepén kapott helyet. Ez a centrális elhelyezés is jelzi a vers fontosságát, a költõi szándék erõs megnyilvánulását, hogy figyelemfõlhívó helyen szerepeltesse a verset. (Persze az Ady-féle ciklusszerkesztésben különös szerepe van a cikluskezdõ és záró versnek is, de itt egészen föltûnõ, hogy ez a mindenki által elismerten összegezõ vers, szemben a hasonló típusu Ady-versekkel, a ciklus centrumában áll.) Amikor *Az Ős Kaján* értelmezését régebben megkíséreltem¹ és *FÖLDESSYVEL* ellenkezõ eredményre jutottam, nem figyeltem föl sem a vers elhelyezésére, sem pedig azokra a rokonságokra, melyek *Az Ős Kajánt* megelőzõ és követõ versekben olyan nyilvánvalóan jelentkeznek, hogy szinte frazeológiai azonosságokat mutathatunk ki. (Mentségem csak az, hogy én az Ős Kaján mitológiai alakjának megfejtésére törekedtem és *FÖLDESSY* állításait igyekeztem ellenpontozni.) Írásom után jelent meg *KIRÁLY ISTVÁN* verselemzése, mely alapján elût az enyémtõl, de ennek megállapításait megértéssel fogadta, hiszen nem vitázik vele. A versre vonatkozó alapvetõ megállapításaimat most sem változtatom meg, csupán jelzem, hogy írásom megjelenése óta magam is továbbjutottam a vers értelmezésében. Így például a vers elsõ harmadában szereplõ *boros asztal - véres asztal* kifejezéseket nem pusztán

a küzdelem hevének stiláris érzékeltetésének tartom, hanem az Adynál ugyan ritkán szereplő katolikus keresztény misztika jelentkezésének, a bor vérré változása misztériumának. (Csak, mellékesen jegyzem meg, hogy Ady néha a protestáns ó-testamentumi puritánságot szinezi az újtestamentumi, inkább a katolikusságra jellemző misztikával. Érdekes kontaminációnak lehetünk tanúi Móricz Zsigmond első kötetét köszöntő, méltató irásában: "A hét krajcár a büszke szegénységnek, a letaposott nemességnek olyan szimbóluma, mint Krisztus hét vérző sebe." Krisztusnak csak öt sebe volt, a hét az Szűz Mária epiteton ornansa, a hétfájdalmú. A kiadások megjegyzés nélkül szokták ezt közölni.) Ugyancsak e vers értelmezésének továbbgondolásánál foglalkoztam az Ady-verscím háromasságának kérdésével is és láttam, hogy a szakirodalom ezzel a feltűnő jelenséggel nem foglalkozik kellően és nem ad igazán magyarázatot rá. (Babits, amikor Ady szimbolikáját Dantéhoz hasonlítja, egy lábjegyzetben ezt mondja: "Azonkívül kuriózumképpen megemlítem Ady furcsaságát, melyet ő mint egy titkot tartogatott, hogy minden verscíme három szóból áll. Az ilyen furcsa titkok sem idegenek a középkor nagy szimbolikusától.")² Én azonban úgy vélem, hogy ezt a titkot valamiképpen meg kell fejtenünk, ha nincs is egyértelmű magyarázatunk rá. A hármas tagolású címben részben a babonára hajlamos Ady számmisztikáját kell keresnünk, de nyilván való, hogy a hármas tagolású cím bizonyos ritmikai erővel is bír, a verszenére különösen érzékeny Adynál ez nem lehet furcsa vagy érthetetlen; s végül a hármas tagolású cím a versben kifejezésre jutó érzés, gondolat, sőt a vers tárgyához való költői viszony kifejezése is azzal, hogy a többrészes cím viszonyt jelöl, szinte mondatértékű, olyan, mint egy előredobott tézis. De mindezekről másutt bővebben szólok majd.

Most csak azt szeretném vizsgálni, hogy miért áll ez a vers Ady költészete korai korszakának centrumában, pontosabban milyen előzményei és rokonversei vannak ennek a költeménynek, milyen szinten jelzik kialakulását. A vizsgálódás elin-

ditója ez a másfél sor volt: ... *S lelke alatt egy nagy mocsár: a fürtelem.* Én ugyan nem akartam mindenáron kézzelfogható magyarázatát adni ennek a másfél sornak, de föltűnő volt, hogy e versben és az Ady-életmű más verseiben is ehhez hasonló tágasságú, értelmileg nehezen fogható sor alig van. De az is meggondolkodtató volt, hogy e másfél sornak párjait lehetett lelni főleg *Az Ős Kaján* előtt és közvetlen környezetében lévő versekben s utána sem sokkal, legföljebb egy évvel. Egy árulkodó költői grammatikai jellegzetesség van itt, az a rámutató azonosítás, hogy *ti. a mocsár és a fürtelem* azonos. (Batits írja 1920-ban: " De legtöbbször sokkal mélyebb okai vannak Ady homályosságának. Nincs a világirodalomban költő, aki következetesebben, mélyebben, lényegesebben szimbolista volna. Talán az egy Dantét kivéve. Azért mondom, meggondoltan, Dantét, mert Adynál is, mint Dantéban, az egész világ szimbólumok óriási láncolata, szimbólumoké, melyek szigorú egymásba-illeszkedésükkel, szinte a valósággal egyértékű szövetet alkotnak. Hogy Ady éppen úgy benn él ezekben a szimbólumaiban, mint Dante az övéiben, azt legjobban mutatja, hogy nem ejti el őket, vissza-visszatér hozzájuk, nő, gazdagodik, de ugyanaz marad benne ez a szimbólumvilág, elfeljtettnek hitt szimbólumok merülnek föl évek után újra; úgy, hogy/amint FÜLDESSY mondja / 'egész Ady-konkordancia kötetet lehetne összeállítani' - és kellene - egy Ady-kulcsot, Ady-lexikont."³ FÜLDESSY megcsinálta ezt ADY MINDEN TITKAI címmel, amely modern átértelmezésre és folytatásra vár.)

Ha Ady valamiről azt mondja, hogy *mocsár*, biztosak lehetünk, hogy más verseiben előbukkanó ilyen állítása ugyanarra vonatkozik; s ha a hasonló locusokat összevetjük, akkor az egyes versek nehezen érthető helyeinek értelmezése is könnyebbé válik, közelebb juthatunk a megértésben a teljességhez. *Az Ős Kaján* idézett helyének előzményeit keresve, arra az általános, Ady önszemléletét, verseiben önmaga látását jellemző tulajdonságra találtam nyomot, hogy ő legtöbbször a tisztaság

képében mutatkozik meg, a rút, a piszok fölött, amint ez az idézett másfél sor biblikusra emlékeztető helyzetéből is kiderül (szinte az úr lelke lebeg a vizek fölött). Távoli, nem is idevágó értelmű, de nyilván hasonló gesztus van már *Az én menyasszonyom* (1900, eredeti címén *Fantom*) című versben is:

*Bűn és szenny az élet,
Ketten voltunk csak tiszták, hófehérek.*

A későbbiek miatt ez a századvégi sztereoptipia - mely nyilván nemcsak Adyra jellemző - kiemelődik a szokványosból és az Ady-életműben éppen ehhez a tisztaság-motivumhoz kapcsolódik. De *Az Ős Kaján* jelzett sorának vannak erősebb önmaga felé mutató előzményei is: *Mocsaras rónán bércekre vágytam - /Ének a porban, 1905/; a Búgnak a tárnák /1905/* címűben:

*Lenn a rémeknek harsogása...
Egy pillanat és megindul a hegy:
A büszke tető táncos népe
Bevágódik a semmibe.*

De itt csak a vershelyzet azonos, a fönn és lenn; közelebbi a rokonság az ilyen előzményekkel:

*Ti rikdcsoltok s pénzt kaptok érte,
Mi belefutunk bűnbe és vérbe,
Rikdcsoljatok bőven és bártan
S vesszünk mi itt a magyar Mocsárban.*

A magyar jelzővel összekapcsolt fogalom ettől kezdve már el sem ereszti ezt az értelmezést. A *Megáradt a Tisza /1906/* című versben olvasható:

*Ar, szürkeség, vízgőz, pocsolya
S a nagy magyar Alföld felett
Fészektelenül, kiverve röpdős*

*Riadt szivekkel egy szép énekű
Madár-sereg.*

*Sebten kivdlik, im, gögösen
Egy fény-tollú sármány-madár,
Bús dalba kezd; lenéz az árra,
Föld int Nyugatról s a sármány-madár
Nyugatra száll.*

A sok más mozzanat ellenére is a fent tisztasága, a lent pocso-
lya ugyanaz a vershelyzet és költői szemlélet, mint *Az Ős
Kajánban*, s a magyar jelző figyelmeztető jelentése az értel-
mezést ezirányba tolja. Időben *Az Ős Kaján* előtti, a cik-
lusban pedig a helye is közvetlen előtte van a *Sárban veszett
hó* című vers, /1907/ melyben a tisztaság veszésének ezt a már-
már költői közhelyét választja, nem is titkolt önmagára vonat-
koztathatósággal, nem is rejtett szimbolikussággal. (*Az Ős
Kaján*hoz való rokonság mellett utaljunk arra is, hogy ez a
sárban veszett hó egy korélmény közös írói közhelye lehet,
gondoljunk csak Móricz *Sárarany* jelképére vagy Juhász Gyula
A végeken című versének erre a sorása: *Ez a határ és itt kell
elterülni A sáros hóban szárnynak és reménynek.* Az Adytól in-
duló, de közös élmény rokonhangzású megfogalmazásainak lehe-
tünk tanui.) S végül majdnem egy évvel *Az Ős Kaján* után *A Ha-
lál-tó fölött* című versben ezt olvashatjuk:

*Halál-tó fölött keringünk
Szép, bátor, büszke madarak.
S a tóban nagy, förtelmes és rest:
Kígyó-fejű, éhes halak.
Ezt a bűz-lehű bús tavat
Igy is nevezik: Magyarország.*

Nem kétséges, hogy *Az Ős Kaján* idézett fél mondatának itt Ady maga adja meg a magyarázatát ezzel az azonosítással. Ennek a magyar mocsárnak ilyen nyelvi és vershelyzetbeli azonossága hívta föl figyelmemet arra, hogy *Az Ős Kaján* más motívumait is keressem az előző versekben és több ponton is e vers felé mutató motívumokat, főleg nyelvi azonosságban megnyilvánulókat találhattam.

Ilyennek találtam a fiatal Ady verskezdsének egy típusát, mely *Az Ős Kaján*-ban klasszikusan mutatkozik meg:

Bibor palástban jött Keletről

Ez a honnanjöttség megjelölése, az érkezőnek, szinte ünnepélyes bejelentése elüt az olyan verskezdséktől, mint pl. a *Góg és Magóg fia vagyok én*, ami szintúgy jellegzetes verskezdsé a fiatal Adynak. Ez a honnanjöttség már *A Tisza parton* című versben társul a Keletről-jöttség mozzanatával: *Jöttem a Ganges partjairól* - vagy annak érzékeltetésével, hogy ez a mitológikus érkező alak hatalmas és a vele való küzdelme eleve elrendelt és reménytelen:

Egy óriás jön messziről felém

Gyilokkal egyedül -

írja az *Alom drom helyett* című versében /1906/. Megjegyzendő, hogy ez a vers *Az Ős Kaján* közvetlen szomszédja a ciklusban, mögötte áll; s előtte van a *Rózsaliget a pusztán* című /1906/, mely így kezdődik:

Éltem a pusztán s megkísértették:

Csengő, muzsikáló zsákkal a hátán

Jött, jött kacagva a Sátán.

A verskezdsének ez a korai típusa majd némi változással fölűnik a későbbi istenes versekben is.

Az Ős Kaján két helyén is utalást találunk arra, hogy ezzel a mitológiai alakkal való küzdelem közben az élet, a

körülöttük való világ hívón üzen:

Piros hajnalok hosszú sorban

Suhannak el és részegen

Kopognak be az ablakon.

.....

Robogva jár, kel, fut az Élet

Énekes, véres és boros

Szent-kormcsa-ablakunk alatt.

Ez a vershelyzet különböző változatokban megtalálható már előbb is. Az 1905-ös keletű *Harc a Nagyúrral* címűben: *A zúgó Élet partján voltunk... A habok Az üzenetet egyre hozták: Vádrunk.* Az élet üzen, de mi nem vagyunk benne az életben, valahogyan kívül vagyunk és az életre valami ok miatt nem tudunk reflektálni. Ugyanez a *Várás a Tavasz-kunyhóban /1907/* című versben:

A Zavar, A Tavasz leánya

Minden sarokból rám nevet,

S bedudolnak őse, trágár dalokat

A szelek.

Cseng az élet hívogatón - írja a *Cseng az élet /1907/* című versében. Ugy vélem, hogy e nagytávlatú adys versformulának és szemléleti jellegzetességnek hangsúlyos kifejezése *Az Ős Kaján*-ban, az életüzenetnek ez a megnyilvánulása s a szinte értelmezett kifejezése a versben, szétszórtan megtalálható tárgyalt versünk előtt és közvetlenül utána is. Ezek magyarázatul szolgálnak egy jellegzetesen fiatalkori adys vershelyzet kimutatására és arra is, hogy ennek élményalapját keressük.

Az Ős Kaján-ról szóló szakirodalommal legerősebben a Babilon- motívum értelmezésében nem tudtam egyetérteni. Többnek hittem, mint egyszerűen a keletiség-megnyilvánulást vagy ép-

pen a költészet hazájának megjelölését, Babilont és a hozzá-
fűződő történetet a magyar történelem jellemző jelképének gon-
doltam és leszámítva két, zsoltárra utaló babiloni motivumot
(*Babilon sötét vizeinél ülve - Uttem partjain Babilonnak*) Az
*Ős Kaján*hoz hasonló Bábel-idézést találtam a korai Ady-
verssekben, tehát azt a rokoníthatóságot, mint más motivumoknál
is. Egyik víziós versében olvashatjuk:

Repüljünk.

Hajts, hajts. A múltba, ifjúságba.

Ott. Látom. Jaj. Villámos élet,

A nagy Bábel útjára hágtunk.

/Este a Bois-ban, 1904/. Másutt ezt olvashtajuk:

Fáradt karokkal és kesergőn

Hideg sineket szoritok

S várom alkonyban a halált

Bábel alatt rőt, őszi erdőn.

/Halál a sineken, 1906/

E verssel FÜLDESSY is foglalkozik⁴, de Leonid Andrejevre uta-
ló élményazonosságot emleget föl, nem a Bábel-motivumot, pe-
dig ő az ADY MINDEN TITKAI-ban foglalkozott is a Bábel motívum-
mal, de ezt az idézést figyelmen kívül hagyta. Egy *Az Ős Ka-
ján*-nál későbbi versben leljük föl aztán a Bábel motívum ér-
telmezését: *A szolga népek Bábaele*. Bábel tehát nagyon is egy-
értelmű szimbólum, sorsszimbólum és nem pusztán műveltségél-
mény vagy stiláris fogás.

Korhely Apolló, gúnyos arcu - mondja Ady mitológiai küz-
dőfeléről, azaz önmaga egyik megnyilvánulásáról. A görög mi-
tológia e fenséges alakjának ilyen önmagára való hasonlítása
másutt is előfordul, de az ilyen helyhez, korhoz és néphez,
körülményekhez lehúzó hasonlításban csak itt, e korai korszak-
ában. *A krisztusok mártirjában* írja:

*Paraszt Apollónak termettem,
Ki dalos, erős és pogány,*

A vers egyike azoknak, melyeket Ady a *Még egyszer*-ből átvett az *Uj versek*-be s az átvett ötből háromnak fő motívuma megtalálható az összegező versben is. (Ez a három: *Vizió a lápon, A krisztusok mártirja, Az én menyasszonyom*.) De az is figyelemre méltó, hogy *A Krisztusok mártirja Apollója* ugyanazokkal a jelzőkkel illetődik, mint *Az Ős Kajáné, dalos, erős és pogány*. Ady itt egy korai életérzését, a nagyrahitottság jelképét vonja a körülmények korlátozottsága alá azzal, hogy a görög tiszta életművészet-eszményt *paraszt, korhely* jelzőkkel illeti, jelezvén a kor s idő ily sárbahuzó, lerántó voltát, azt, hogy ez az életeszmeény a mi körülményeink között nem teljesezhet ki.

Az Ős Kaján teli van Ady önszemléletének különböző változataival. Verseiről, hírnevéről és testi valójáról beszél rá jellemző őszinteséggel. Mindezeknek szép előnyomait találhatjuk meg más versekben, ha nem is ilyen tömény megfogalmazásban, mint itt. *Egy beteg, fonnyadt derekam* mondja *Az Ős Kajánban* testi valójáról, esendőségéről. *Girhes, szomorú derekam* - mondja *A platánfa álma* című versében./1906/ Nem sokkal *Az Ős Kaján* után, jelezvén az összegező vers idevonatkozó állításainak fontosságát, két versben is ugyanígy beszél erről:

Isten, kétség, bor, nő, betegség
.....
Voltam trubadur, voltam bajnok.
Rossz hátgerincem százszor hajlott.

/Sötét vizek partján ,1907/

És A Nagy Pénztárnokban /1907/:

*Szemed szived, gerinced béna?
Zug a fejed, kerül az álom?*

Közismert, hogy az Ady körül folyó vita, ellenfelei és barátai hirverése is zavarták a költőt; még a híres-hírhedt duk-duk-cikkbe is belejátszott ez a nemszeretem hírnév kényeszerű elviselése. Az *Ős Kaján*-ban írja:

*Nékem az öröm nem öröm,
Fejfájás a mámor s a hírnév.*

Ott találhatjuk ezt az érzést már elég korán, az 1905. febr. 2-án megjelent *Búcsú Siker-asszonytól* című versében, tehát jóval az Ady-viták előtt az itt még jóslása annak, ami *Az Ős Kaján*-ban már megélt, sőt megcsömörlött élmény:

*Úgyes Kellner-had famulusa tán?
Éhes szemben vörös, vadító posztó?
Legyek neves hős kis kenyércsatán?
Fussak kegyért én, született kegyosztó?
Eh, szebb dolog kopott kabátba szokni,
Uri dölyffel megállni, mosolyogni,
Míg tovább táncol kacsintva, hívá
A Siker, ez a nagy hisztérika.
Nyomában cénkek. No, szép kis öröm,
Ezekkel együtt? nem, nem. Köszönöm.*

A hírnév mellett hadd utaljak még itt a *kellner-hadra*, mint a kocsmái élethől vett kifejezésre és a *kopott kabátban* szókapcsolatra, melyre a *rossz zsakettben* rímel majd az összegező versben.

Az önitélet körébe vág az is, ahogyan Ady a versben önmaga műveiről beszél:

*Van egy pár álomvillandósom,
.....
Volna talán egy-két nótám is,
Egy-két buja, új nagy dalom.*

Az *Elűzött a földem* 1904-es keletű versében mondja ugyanezt már;

*Es mit akar itt a cifra sereg?
E cifra sereg? Hát látod te is?
Es mind csak álom, néhány nyári álom.
Forrók, buják, meddők, szegények.*

Az erős frazeológiai, jelzős hasonlóság mellett arra is figyeljünk, hogy ugyanazt a jelzőt kapja Ady költészete, amit *Az Ős Kajánban* a *magyar rög, meddő*. Ez a fajta költői azonosítás mű-rög, én-föld stb. az egész versen áthúzódik, egészen az *Ős Kaján* alakjával való azonosságig tart. De ilyen kicsi nyelvi jele is megvan, innét kell a nagyobb következtetés levonásához elindulni, a nyelvi jeltől.

Ady egyik legjellemzőbb korai verstípusa az a fajta vers, amelyben a mitológikussá növelt ellenféllel viaskodik, az küzdelem leírása adja a vers vázát. *Az Ős Kaján* klasszikus példája ennek. Ezekben a küzdelem-versekben a költő sok tárgyi, stiláris eszközzel érzékelteti a maga gyöngeségét, a küzdelem reménytelenségét, önmaga áldozati voltát. Pl. *En rossz szakettben bóbiskálok*, *Az Ős Kaján vdlldn bibor*. De van e verstípusnak olyan mozzanata is, amely mindig azonos cselekvéssel fejeződik ki, azonos cselekvést jelöl meg a költő e viszony kifejezésére. *Az Ős Kajánban* a mitológikus alak *gúnyos arcú*, a költő kérdéseire csak *kacag*, *Vdllumra ut*, *nagyot nevet*. A küzdelem-típusú versekben ez a gúnyos, nevető fölény általános, Ady mindig ezt a megalázó tulajdonságát emlegeti föl hatalmas ellenfele tulajdonságaként. A *Harc a Nagyúrral* /1905/ című versében a vershelyzet is azonos, a költő, följajánlkozó gesztusára jön a nevetés. A *Költözés A-tok-vádrosból* /1905/ című versében:

S feküdtem vörös ravatalon

.....

*Sirt az ajtóm. Csöndben belépett
Valaki és nevetett.*

*Megsimogatta sárga arcom
És kacagott, kacagott*

.....

*És kezeim puhán megfogta
És kacagott, kacagott.*

De idevonható *A Duna vallomása* is:

És elrohant tőlem kacagva

.....

*Budapestre fitymálva nézett
S gúnyos nótát füttyörészett.*

E versalkotó típus-helyzetet és frazeológiai azonosságot ott találjuk *A magyar ugaron* című írásban is: *Egy kacagó szél suhan el A magyar ugar felett.* Ha ezt a későbbi versben föl-lelt rokonságot *Az Ős Kaján* befejező két szakaszához közelítjük, láthatjuk, hogy a költő önmagáról és a nagyobb közösségről azonosan szól, a nagyobb közösséggel azonosnak tudja magát, másképp a szólás üres lenne.

Az Ős Kaján két motivumának előtörténetét említem még meg. Az egyik a megcsömörlöttség kifejezése, az eredménytelen és értelmetlen megmakacsolás erősen képszerű megfogalmazása: *Földhöz vágom a poharam.* Hasonló helyzetben tűnik föl a kép az *Elillant évek szőlőhegyén* /1906/ című versben:

A csúcson majd talán megállok,

Földhöz vágom a boros-korsót

S vidám jó éjszakát kívánok.

És talán rokonabb módon *A Szajna partján* /1906/ címűben: *A bor ad álmat S a poharamat összetöröm.*

A másik motívum szélesebb a versben is és szélesebb előképeiben is, a többi motívumtól abban elütő, hogy a sokkal későbbi Ady-versekben is megtalálható. Ez az önmagát halottnak látó költő víziója, jellegzetesen századvégi, századeleji gesztus, Juhász Gyulánál is sűrűn előfordul. De az egész Nyugat-tábor költészetében kimutatható. Már a *Vízió a lápon* /1903/ című versben is megtalálható:

*Beföd az arany-vörös tenger
S én elmerülök ölje, halva.*

A más vonatkozásban már idézett *Költözés Atok-városból: feküdt a vörös ravatalon képe, A Szajna partján - Két életet él egy alakban* Egy halott sorai, melyek erősen önmagára vonatkozathatók, de különösen *A rég halottak pusztáján* /1906/ című verséből ez:

*E a puszta: a rég-halottaké,
S-készek a hús ravatalok.*

Az Ős Kajánban is ott áll a ravatal, minden halotti rekvizitum, mielőtt még a versben halott lenne. Az *Özvegy legények táncában*:

*Eau Lédát keres: reámered
S meghal kék, csókra torzult arccal.*

A Lédát kereső egy özvegy legény maga a költő. Ebben az önmagát halottnak látó versépítő motívumban nyilván sok költői hagyomány és kordivat is benne van; az Ady-típusú ember baljós előrelátása, az Ady-típusú költő megérzése a harc reménytelen kimenetelét illetően. Egy sötét költői vízió kor és személyes élményekből ötvözve. Sűrű fölbukkanása, sőt az egész Ady-életműre való kiterjedése fontossá teszi az összegező versben való jelentkezését is.

Azt, hogy egy költő későbbi verseiben a korábbi versek motívumai megtalálhatók, nem kell különösebben bizonyítani. De az mindenképpen figyelemre méltó, hogy Ady *Az Ős Kaján* című versében első két jelentős kötetének számos motívuma frazeológiai hasonlatossággal megvan és mint szétszórt tagok /disjecta membra - ahogyan Carlyle mondja/ figyelhetők meg. Továbbá az is különös, hogy az önmagát halottnak látó költői képnek meg az általam küzdelem-típusúnak nevezett Ady-versestípusnak a kivételével a többi motívum abban a frazeológiai formában ahogyan *Az Ős Kaján* előtt föltűnik, utóbb nem jelentkezik. Mindez azt bizonyítja, hogy *Az Ős Kaján* szándékoltan összegező vers, nemcsak tartalmilag, hanem frazeológiailag is, a kifejezésekben is, meg a vershelyzetekben is az. De míg ott, *Az Ős Kaján* előtt az idézett motívumok, kifejezések egy-egy versben külön-külön vannak, egy-egy versnek külön-külön adják fő motívumát, addig az összegző versben szoros összefüggésben a víziós vers szabadságával kerülnek egymás mellé, úgy, hogy az előző versek és magának a helyt adó műnek is sok vonatkozásban magyarázatát adják. *Az Ős Kaján*-ban Ady úgy összegez, hogy le is zárja korai korszakának némely motívumát s frazeológiailag nem ismétli meg őket. Annak ellenére, hogy az előző versek motívumai kerülnek újra elő, ezzel az összegző vers nem válik ismétlővé vagy a régebbi motívumok sűrítése révén tézisessé, mert az eredetileg nem túl hangsúlyos, szétszórtan, magukban álló motívumok, az egyediek és az egyéniek itt szerves kapcsolatba kerülnek a magyarságra, emberségre /emberiségre/ apelláló költői szándékkal, túllépnek költői eszközvoltagekon és a lírai személyesség elvesztése nélkül egyetemességet képviselnek.

J E G Y Z E T E K

- ¹ Egy versértelmezés lehetőségei. - Ady Endre: Az Ős Kaján - Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, Tom. VI. Szeged, 1966. 43-52. l.
- ² Tanulmány Adyról. /1920/. Babits Mihály Összes Művei. Budapest, /1955/. 950. l.
- ³ Uo. 949.l.
- ⁴ Földessy Gyula: Ady minden titkai. Budapest, 1962. 50. l.